

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः ॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत् ताः सृष्टा इन्द्राग्नी अपांगूहताः
सोऽचायत्प्रजापतिरिन्द्राग्नी वै मै प्रजा अपाघुक्षतामिति
स एतमैन्द्राग्रमेकादशकपालमपश्यत्तन्निर्वपत्तावस्मै प्रजाः
प्रासाधयतामिन्द्राग्नी वा एतस्य प्रजामपंगूहतो योऽलं प्रजायै
सन्प्रजान्न विन्दत ऐन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेत्प्रजाकाम
इन्द्राग्नी (1)

एव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै प्रजां प्रासाधयतो
विन्दते प्रजामैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेत् स्पृद्धमानः
क्षेत्रे वा सजातेषु वेन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोपधावति
ताभ्यामेवेन्द्रियं वीर्यं भ्रातृव्यस्य वृद्धे वि पाप्मना
भ्रातृव्येण जयतेऽप वा एतस्मादिन्द्रियं वीर्यं क्रामति यः
सङ्ग्राममुपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निः (2)

वपेत्सङ्ग्राममुपप्रयास्यन्निन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोपधावति

तावे॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं वी॒र्यं ध॒त्तः स॒हेन्द्रि॒येण॑ वी॒र्येणो॑प॒प्रया॑ति
जय॑ति॒ त९ स॑ङ्गामं॒ वि वा ए॒ष इन्द्रि॒येण॑ वी॒र्येण॑र्द्धते॒ यः
स॑ङ्गाम॒जय॑त्यैन्द्रा॒ग्रमेका॑दशकपाल॒न्निर्व॑पेत्सङ्गाम॒ञ्जित्वेन्द्रा॑ग्नी
ए॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ तावे॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं वी॒र्यम्
(3)

ध॒त्तो नेन्द्रि॒येण॑ वी॒र्येण॑ व्यृ॒द्धतेऽप॒ वा ए॒तस्मा॑दिन्द्रि॒यं
वी॒र्यङ्गाम॑ति॒ य एति॑ ज॒नता॑मैन्द्रा॒ग्रमेका॑दशकपाल॒न्निर्व॑पेज्ज॒नता॑मे
ए॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ तावे॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं वी॒र्यं ध॒त्तः
स॒हेन्द्रि॒येण॑ वी॒र्येण॑ ज॒नता॑मेति पौ॒ष्णं च॒रुम॑नु॒निर्व॑पेत्पू॒षा वा
इन्द्रि॒यस्य॑ वी॒र्यस्या॑नुप्रदा॒ता पू॒षण॑मे॒व (4)

स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यं वी॒र्यम॑नु
प्रय॑च्छति॒ क्षेत्र॑प॒त्यं च॒रुं निर्व॑पेज्ज॒नता॑मा॒गत्ये॒यं वै क्षेत्र॑स्य
पति॑र॒स्यामे॒व प्रति॑तिष्ठत्यैन्द्रा॒ग्रमेका॑दशकपालमु॒परि॑ष्टा॒न्निर्व॑पेद॒स
प्रति॑ष्ठायेन्द्रि॒यं वी॒र्यमु॒परि॑ष्टादा॒त्मन्ध॑त्ते॥ (5)

प्र॒जाका॑म इन्द्रा॒ग्नी उ॑प॒प्रया॑त्यैन्द्रा॒ग्रमेका॑दशकपाल॒न्निर्वी॑र्यं पू॒षण॑मे॒वैका॒त्रच॑त्वारि॒९शच्च॑॥ 1 ॥ [१]

अ॒ग्नये॑ पथि॒कृते॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पे॒द्यो
 द॑र्शपूर्णमा॒सया॒जी सन्न॑मावा॒स्यां वा पौ॑र्णमा॒सीं वा॒
 ऽति॑पा॒दये॑त्प॒थो वा ए॒षोऽध्य॑प॒थेनै॑ति॒ यो द॑र्शपूर्णमा॒सया॒जी
 सन्न॑मावा॒स्यां वा पौ॑र्णमा॒सीं वा॒ऽति॑पा॒दय॑त्य॒ग्निमे॒व
 प॑थि॒कृत॑ः॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑ये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वैन॑म॒प॒थात्प॑न्था॒मपि॑
 न॒यत्य॑न॒ङ्गान्दक्षि॑णा व॒ही ह्ये॑ष स॒मृ॒द्ध्या अ॒ग्नये॑ व्र॒तप॑तये (6)

पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पे॒द्य आ॑हि॒ताग्निः॑ सन्न॑व्र॒त्यमि॑व
 चरे॑द॒ग्निमे॒व व्र॑तप॑तिः॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑ये॒नोप॑धावति॒
 स ए॒वैन॑व्र॒तमाल॑भयति॒ व्र॒त्यो भ॑वत्य॒ग्नये॑ र॒क्षोघ्ने॑
 पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पे॒द्य र॒क्षांसि॑ स॒चेर॑न्न॒ग्निमे॒व
 र॒क्षो॒हण॑ः॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑ये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मा॑द्र॒क्षांसि॑ स्य॒पह॑न्ति
 नि॒शि॒ताया॑न्निर्व॑पेत् (7)

नि॒शि॒ताया॑ र॒क्षांसि॑ प्रेर॑ते संप्रे॒र्णान्ये॒वैनानि॑
 ह॑न्ति॒ परि॑श्रिते॒ याज॑येद्र॒क्षसाम॑न॒न्वव॑चाराय॒ रक्षो॑घ्नी
 या॑ज्यानुवा॒क्ये भ॑वतो॒ रक्ष॑साः॒ स्तृत्या॑ अ॒ग्नये॑ रु॒द्रव॑ते
 पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेदभि॒चर॑न्ने॒षा वा अ॑स्य॒ घो॒रा
 त॒नूर्य॑द्रु॒द्रस्त॑स्मा॒ ए॒वैन॑मावृ॒श्चति॑ ता॒जगा॑र्ति॒माच्छ॑त्य॒ग्नये॑

सुरभि॒मते॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पे॒द्यस्य॒ गावो॑ वा॒ पुरु॑षाः
(8)

वा॒ प्र॒मीये॑रन्॒ यो वा॑ बिभी॒यादे॑षा वा अ॒स्य
भेष॒ज्यां त॒नूर्य॑त्सु॒रभि॑मती॒ तयै॑वास्मै॒ भेष॑जङ्क॒रोति॑
सुरभि॒मते॑ भवति॒ पूती॑गन्ध॒स्याप॑ह॒त्या अ॒ग्नये॑ क्षाम॑वते
पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पे॒त्सङ्गामे॒ सं य॑त्ते भा॒गधे॑ये॒नैवैन॑
शमयि॒त्वा परा॑न्भि॒ निर्दि॑शति॒ यमव॑रेषां॒ विद्ध्य॑न्ति॒ जीव॑न्ति॒
स यं प॑रेषां॒ प्र स॑ मी॒यते॒ जय॑ति॒ त॑ सङ्गाम॒म् (9)

अ॒भि वा ए॒ष ए॒तानु॑च्यति॒ येषां॑ पूर्वा॒परा अ॒न्वश्चः॑
प्र॒मीय॑न्ते॒ पुरु॑षाहु॒तिर्ह्य॑स्य॒ प्रि॒यत॑मा॒ऽग्नये॑ क्षाम॑वते
पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पे॒द्वाग॑धेये॒नैवैन॑ शमयति॒ नैषां॑ पु॒रा-
ऽऽयु॑षोऽप॑रः॒ प्रमी॑यते॒ऽभि वा ए॒ष ए॒तस्य॑ गृ॒हानु॑च्यति॒ यस्य॑
गृ॒हान्द॑ह॒त्यग्नये॑ क्षाम॑वते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पे॒द्वाग॑धेये॒नैवैन॑
शमयति॒ नास्या॑प॑रङ्गृ॒हान्द॑हति॥ (10)

व्रतपतये निशितायान्निर्वपेत्पुरुषाः सङ्गामन्न चत्वारि च॥२॥ [२]

अ॒ग्नये॒ कामा॑य॒ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पे॒द्यङ्गामो॒

नोप॒नमे॑द॒ग्निमे॒व काम॑ꣳ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स
 ए॒वैन॑ङ्कामे॒न॒ सम॑र्द्धय॒त्युपै॑नङ्कामो॑ नम॒त्य॒ग्नये॒ यवि॑ष्ठाय
 पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पा॒ल॒न्निर्व॑पे॒त्स्पर्द्ध॑मानः॒ क्षेत्रे॑ वा सजा॒तेषु॑
 वाऽग्नि॑मे॒व यवि॑ष्ठꣳ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ तेनै॒वेन्द्रि॒यं
 वी॒र्यं॑ भ्रातृ॒व्यस्य॑ (11)

यु॒वते॒ वि पा॒प्मना॒ भ्रातृ॑व्येण जयतेऽ॒ग्नये॒ यवि॑ष्ठाय
 पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पा॒ल॒न्निर्व॑पेदभिच॒र्यमा॑णोऽग्नि॑मे॒व यवि॑ष्ठꣳ
 स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मा॑द्रक्षा॒ंसि यव॑यति॒
 नैन॑मभिच॒रन्त्स्तृ॑णुतेऽ॒ग्नय॒ आयु॑ष्मते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पा॒ल॒न्निर्व॑पेद
 का॒मये॑त॒ सर्व॑मायु॒रियामि॑त्य॒ग्निमे॒वायु॑ष्मन्तꣳ स्वेन॑
 भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मिन् (12)

आयु॑र्दधाति॒ सर्व॑मायु॒रेत्य॒ग्नये॑ जा॒तवे॑दसे पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पा॒ल॒
 ऽग्नि॑मे॒व जा॒तवे॑दसꣳ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वैनं॑
 भूति॑ङ्गमयति॒ भव॑त्ये॒वाग्नये॒ रुक्म॑ते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पा॒ल॒न्निर्व॑पेद्रुक्म
 ऽग्नि॑मे॒व रुक्म॑न्तꣳ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स
 ए॒वास्मिन्नु॑च॒न्दधा॑ति॒ रोच॑त ए॒वाग्नये॒ तेज॑स्वते पुरो॒डाश॑म्
 (13)

अष्टाकपालन्निर्वपेत्तेजस्कामोऽग्निमेव तेजस्वन्तुः स्वेन
 भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्तेजो दधाति तेजस्व्येव
 भवत्यग्नये साहन्त्याय पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेत्सीक्षमाणो-
 ऽग्निमेव साहन्त्यः स्वेन भागधेयेनोपधावति तेनैव संहते
 यः सीक्षते॥ (14)

भ्रातृव्यस्यास्मिन्तेजस्वते पुरोडाशमष्टात्रिंशच्च॥ ३॥ [३]

अग्नयेऽन्नवते पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्यः कामयेतान्नवान्त्स
 स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनमन्नवन्तङ्करोत्यन्नवानेव
 भवत्यग्नयेऽन्नादाय पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्यः
 कामयेतान्नादः स्यामित्यग्निमेवान्नादः स्वेन भागधेयेनोपधावति
 स एवैनमन्नादङ्करोत्यन्नादः (15)

एव भवत्यग्नयेऽन्नपतये पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्यः
 कामयेतान्नपतिः स्यामित्यग्निमेवान्नपतिः स्वेन भागधेयेनोपधावति
 स एवैनमन्नपतिङ्करोत्यन्नपतिरेव भवत्यग्नये पवमानाय
 पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेदग्नये पावकायाग्नये शुचये
 ज्योगामयावी यदग्नये पवमानाय निर्वपति प्राणमेवास्मिन्तेन
 दधाति यदग्नये (16)

पाव॒काय॒ वाच॑मे॒वास्मि॒न्तेन॑ दधाति॒ यद॒ग्रये॒ शुच॑य॒
 आयु॑रे॒वास्मि॒न्तेन॑ दधात्यु॒त यदी॑तासु॒र्भव॑ति जी॒वत्ये॒वैतामे॒व
 निर्व॑पे॒च्चक्षु॑ष्कामो॒ यद॒ग्रये॒ पव॑मानाय निर्व॑पति प्रा॒णमे॒वास्मि॒न्तेन॑
 दधाति॒ यद॒ग्रये॑ पाव॒काय॒ वाच॑मे॒वास्मि॒न्तेन॑ दधाति॒ यद॒ग्रये॒
 शुच॑ये॒ चक्षु॑रे॒वास्मि॒न्तेन॑ दधाति (17)

उ॒त यद्य॑न्धो भव॑ति॒ प्रैव॑ प॒श्यत्य॒ग्रये॑ पु॒त्रव॑ते
 पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेदिन्द्रा॒य पु॒त्रिणे॑ पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपा
 प्र॒जाका॑मोऽग्नि॒रेवास्मै॑ प्र॒जां प्र॑ज॒नय॑ति वृ॒द्धामिन्द्रः॑
 प्रय॑च्छत्य॒ग्रये॒ रस॑वतेऽज॒क्षीरे॒ चरुं॑ निर्व॑पेद्यः का॒मये॑त
 रस॑वान्थस्या॒मित्य॒ग्निमे॒व रस॑वन्तः॒ स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑धावति॒
 स ए॒वैन॑ रस॑वन्तङ्क॒रोति॑ (18)

रस॑वाने॒व भ॑वत्यज॒क्षीरे॒ भव॑त्याग्नेयी॒ वा ए॒षा यद॒जा
 सा॒क्षादे॒व रस॑मव॒रुन्धे॒ऽग्रये॒ वसु॑मते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्यः
 का॒मये॑त वसु॑मान्थस्या॒मित्य॒ग्निमे॒व वसु॑मन्तः॒ स्वेन॑
 भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वैनं॑ वसु॑मन्तङ्क॒रोति॑ वसु॑माने॒व
 भ॑वत्य॒ग्रये॑ वाज॒सृते॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेत्सङ्ग्रामे॒ सं
 य॑त्ते वाज॑म् (19)

वा ए॒ष सि॑सी॒र॒षति॒ यः स॑ङ्गाम॒ञ्जिगी॑षत्य॒ग्निः
 खलु॑ वै दे॒वानां॑ वाज॒सृद॑ग्निमे॒व वा॑ज॒सृत॑ꣳ स्वेन॑
 भा॒ग॒धेये॑नोप॒धाव॑ति॒ धाव॑ति॒ वाज॑ꣳ ह॒न्ति वृ॑त्रञ्जय॑ति
 तꣳ स॑ङ्गाम॒मथो॑ अ॒ग्निरि॑व न प्र॒ति॒धृषे॑ भवत्य॒ग्नये॑ऽग्न॒िवते॑
 पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्यस्या॒ग्राव॑ग्निम॒भ्युद्ध॑रेयु॒र्निर्दि॑ष्टभा॒गो
 वा ए॒तयो॑र॒न्योऽनि॑र्दिष्टभा॒गोऽन्य॑स्तौ स॒ंभ॒वन्तौ॒ यज॑मानम्
 (20)

अ॒भिस॑ंभ॒वतुः॒ स ई॑श्व॒र आ॒र्ति॒मा॒र्तो॒र्यद॑ग्नये॑ऽग्न॒िवते॑
 नि॒र्वप॑ति भा॒ग॒धेये॑नै॒वैनौ॑ श॒मय॑ति ना॒र्ति॒मा॒र्छति॒ यज॑मानो-
 ऽग्नये॑ ज्योति॑ष्मते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्यस्या॒ग्निरुद्ध॑तो-
 ऽहु॑तेऽग्न॒िहो॒त्र उ॒द्वाये॑दप॒र आ॒दी॒प्या॑नू॒द्धृत्य॑ इत्या॑हुस्तत्तथा॒ न
 का॒र्यं यद्वा॑ग॒धेय॑म॒भि पूर्वं॑ उद्ध्रिय॑ते किम॑प॒रोऽभ्यु॑त् (21)

ह्रिये॑तेति॒ तान्ये॒वाव॑क्षाणा॑नि सन्नि॒धाय॑ म॒न्थेदि॑तः
 प्रथ॑मञ्ज॒ज्ञे अ॒ग्निः स्वा॒द्योने॑रधि॒ जा॒तवे॑दाः। स गा॑यत्रि॒या
 त्रि॒ष्टुभा॒ जग॑त्या दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑हतु प्र॒जान॑न्निति॒
 छन्दो॑भिरे॒वैन॑ꣳ स्वा॒द्योनेः॒ प्रज॑नयत्येष वाव सो-
 ऽग्निरि॑त्या॑हु॒ज्योति॑स्त्वा अ॒स्य॒ परा॑पति॒तमि॑ति॒ यद॑ग्नये॒

ज्योतिष्मते निर्वपति यदेवास्य ज्योतिः परापतितुन्तदेवावरुन्धे।
(22)

करोत्यन्नादो दधाति यदग्नये शुचये चक्षुरेवास्मिन्तेन दधाति करोति वाजं यजमानमुदेवास्य

षट् ॥ ४ ॥ [४]

वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेद्वारुणं चरुन्दधिक्राव्णे
चरुमभिशस्यमानो यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो भवति
सं वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वत्सरेणैवैनं
स्वदयत्यपं पापं वर्णं हते वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति
दधिक्राव्णा पुनाति हिरण्यन्दक्षिणा पवित्रं वै हिरण्यं
पुनात्येवैनमाद्यमस्यान्नं भवत्येतामेव निर्वपेत्प्रजाकामः सं
वत्सरः (23)

वा एतस्याशान्तो योनिं प्रजायै पशूनान्निर्दहति योऽलं
प्रजायै सन्प्रजान्न विन्दते यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो भवति सं
वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वत्सरमेव भागधेयेन शमयति
सोऽस्मै शान्तः स्वाद्योनेः प्रजां प्रजनयति वारुणेनैवैनं
वरुणपाशान्मुञ्चति दधिक्राव्णा पुनाति हिरण्यन्दक्षिणा
पवित्रं वै हिरण्यं पुनात्येवैनम् (24)

विन्दते॑ प्र॒जां वै॑श्वा॒न॒र॒न्द्वा॑द॒श॒क॒पा॒लं॒ निर्व॑पेत्पु॒त्रे जा॒ते
 यद॒ष्टाक॑पा॒लो भ॑व॒ति गा॒य॒त्रि॒यै॒वैनं॑ ब्र॒ह्म॒वर्च॑सेन॒ पुना॑ति
 यन्न॑व॒क॒पा॒लस्त्रि॑वृ॒तै॒वास्मि॑न्तेजो॒ दधा॑ति॒ यद्व॑श॒क॒पा॒लो
 वि॒राजै॑वास्मि॒न्न॒त्राद्य॑न्दधाति॒ यदेका॑द॒श॒क॒पा॒लस्त्रि॑ष्टु॒भै॒वा-
 स्मि॑न्निन्द्रि॒यं द॑धाति॒ यद्वा॑द॒श॒क॒पा॒लो जग॑त्यै॒वास्मि॑न्प॒शून् द॑धाति॒
 यस्मि॑ञ्जा॒त ए॒तामि॑ष्टि॒न्निर्व॑प॒ति पू॒तः (25)

ए॒व ते॑ज॒स्व्य॑न्ना॒द इन्द्रि॑या॒वी प॑शु॒मा॒न्भव॑त्य॒व वा
 ए॒ष सु॑व॒र्गल्लो॒काच्छि॑द्यते॒ यो दर्श॑पूर्णमा॒सया॒जी
 सन्न॑मा॒वास्यां॑ वा पौ॒र्णमा॒सीं वा॑ऽतिपा॒दय॑ति सु॒व॒र्गाय॑
 हि लो॒काय॑ दर्शपूर्णमा॒सावि॑ज्येते॒ वैश्वा॒न॒र॒न्द्वा॑द॒श-
 क॒पा॒ल॒न्निर्व॑पेदमा॒वास्यां॑ वा पौ॒र्णमा॒सीं वा॑ऽतिपाद्यं॒ सं
 व॒त्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वा॒न॒रः सं व॒त्स॒रमे॒व प्री॑णा॒त्यथो॑ सं
 व॒त्स॒रमे॒वास्मा॑ उप॑दधाति सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒मष्ट्यै॑ (26)

अथो॑ दे॒वता॑ ए॒वान्वा॒रभ्य॑ सु॒व॒र्गल्लो॒कमे॑ति वी॒र॒हा वा
 ए॒ष दे॒वानां॑ यो॑ऽग्निमु॒द्वास॑यते॒ न वा ए॒तस्य॑ ब्राह्म॒णा ऋ॒ताय॑वः
 पु॒राऽन्न॑मक्ष॒न्नाग्ने॒यम॒ष्टाक॑पा॒ल॒न्निर्व॑पेद्वैश्वा॒न॒र॒न्द्वा॑द॒श॒क॒पा॒लम॒ग्निमु॑
 यद॒ष्टाक॑पा॒लो भ॑व॒त्य॒ष्टाक्ष॑रा गा॒य॒त्री गा॒य॒त्रो॑ऽग्निर्या॒वा॒ने॒वाग्नि॑स्तर

आतिथ्यङ्करोत्यथो यथा जनं यतेऽवसङ्करोति तादृक् (27)

एव तद्द्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः
 सं वत्सरः सं वत्सरः खलु वा अग्नेर्योनिः स्वामेवैनं
 योनिङ्गमयत्याद्यमस्यान्नं भवति वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेन्मा
 सप्तकपालङ्गामकाम आहवनीये वैश्वानरमधिश्रयति
 गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै द्वादशकपालो
 वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः सं वत्सरः सं वत्सरेणैवास्मै
 सजाताश्च्यवयति मारुतो भवति (28)

मारुतो वै देवानां विशो देवविशेनैवास्मै मनुष्यविशमवरुन्धे
 सप्तकपालो भवति सप्तगणा वै मारुतो गणश एवास्मै
 सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान आसादयति विशमेवास्मा
 अनुवर्त्मानङ्करोति॥ (29)

प्रजाकामः सं वत्सरः पुनात्येवैनं पूतः समष्टौ तादृङ्गारुतो भवत्येकान्त्रिंशच्च॥५॥ [५]

आदित्यं चरुं निर्वपेत्सङ्गाममुपप्रयास्यन्त्रियं वा
 अदितिरस्यामेव पूर्वे प्रतितिष्ठन्ति वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेद
 सं वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वत्सरः खलु वै

दे॒वाना॑मा॒यत॑नमे॒तस्मा॒द्वा आ॒यत॑नाद्दे॒वा असु॑रानजयन्
यद्वै॑श्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति दे॒वाना॑मे॒वाय॑तने यतते
जय॑ति त॒ सं॒ङ्ग्राम॑मे॒तस्मि॒न्वा ए॒तौ मृ॑जाते (30)

यो वि॑द्विषा॒णयो॒रन्न॑मत्ति॒ वैश्वान॑रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेद्विद्विषा॒
सं व॑त्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः सं व॑त्स॒रस्व॑दि॒तमे॒वात्ति॑
नास्मि॑न्मृजाते सं व॑त्स॒राय॒ वा ए॒तौ स॑म॒माते॒ यौ
स॑म॒माते॒ तयो॒र्यः पूर्॒वोऽभि॑द्रुह्यति॒ तं व॑रु॒णो गृ॑ह्णाति
वैश्वान॑रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेत्स॒ममा॑नयोः पूर्॒वोऽभि॑द्रुह्य सं
व॑त्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः सं व॑त्स॒रमे॒वात्वा नि॑र्व॒रुण॑म्
(31)

प॒रस्ता॑द॒भिद्रु॑ह्यति॒ नैनं॒ वरु॑णो गृह्णा॒त्याव्यं॑ वा ए॒ष
प्रति॑गृह्णाति॒ योऽवि॑ प्रतिगृह्णाति॒ वैश्वान॑रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेद॒वि
प्रति॑गृह्य सं व॑त्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः सं व॑त्स॒रस्व॑दि॒तामे॒व
प्रति॑गृह्णाति॒ नाव्यं॑ प्रतिगृह्णा॒त्यात्म॑नो॒ वा ए॒ष मा॒त्रा॑माप्नोति॒ य
उ॒भया॑द॒त्प्रति॑गृह्णा॒त्यश्वं॑ वा॒ पुरु॑षं वा वैश्वान॑रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पे
(32)

प्रतिगृह्य सं वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वत्सरस्वदितमेव
 प्रतिगृह्णाति नात्मनो मात्रामाप्रोति वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेत्
 वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरो यदा खलु वै सं वत्सरञ्जनतायाञ्चरत्य
 स धनार्घो भवति यद्वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपति सं
 वत्सरसातामेव सनिमभि प्रच्यवते दानकामा अस्मै प्रजा
 भवन्ति यो वै सं वत्सरम् (33)

प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवत्येतमेव
 वैश्वानरं पुनरागत्य निर्वपेद्यमेव प्रयुङ्क्ते तं भागधेयेन
 विमुञ्चति प्रतिष्ठित्यै यया रज्ज्वोत्तमाङ्गामाजेत्तां भ्रातृव्याय
 प्रहिणुयान्निर्ऋतिमेवास्मै प्रहिणोति॥ (34)

[६] निर्वरुणं वपेदुभयादद्यो वै सं वत्सरं षट्त्रिंशच्च।⁽⁶⁾

ऐन्द्रं चरुं निर्वपेत्पशुकाम ऐन्द्रा वै पशव इन्द्रमेव
 स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पशून्प्रयच्छति
 पशुमानेव भवति चरुर्भवति स्वादेवास्मै योनेः
 पशून्प्रजनयतीन्द्रायेन्द्रियावते पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेत्पशु
 इन्द्रियं वै पशव इन्द्रमेवेन्द्रियावन्तः स्वेन भागधेयेनोप

धावति सः (35)

ए॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यं प॒शून्प्रय॑च्छति पशु॒माने॒व भ॑वतीन्द्रा॒य
घ॒र्मव॑ते पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपाल॒न्निर्व॑पेद्ब्रह्मवर्च॒सका॑मो
ब्रह्मवर्च॒सं वै घ॒र्म इन्द्र॑मेव घ॒र्मव॑न्तः॒ꣳ स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑धावति
स ए॒वास्मि॑न्ब्रह्मवर्च॒सन्द॑धाति ब्रह्मवर्च॒स्येव॑ भ॑वतीन्द्रा॒यार्क॑वते
पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपाल॒न्निर्व॑पेदन्न॒कामो॒ऽर्को वै दे॒वाना॒मन्न॒मिन्द्र॑
स्वेन॑ भाग॒धेये॒न (36)

उप॑धावति स ए॒वास्मा॑ अन्नं प्रय॑च्छत्यन्ना॒द ए॒व भ॑वतीन्द्रा॒य
घ॒र्मव॑ते पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपाल॒न्निर्व॑पेदिन्द्रा॒येन्द्रि॒याव॑न्तः
इन्द्रा॒यार्क॑वते भूति॒कामो॒ यदिन्द्रा॑य घ॒र्मव॑ते निर्व॑पति शिर॑
ए॒वास्य॒ तेन॑ करोति यदिन्द्रा॒येन्द्रि॒याव॑न्त आ॒त्मान॑मे॒वास्य॒
तेन॑ करोति यदिन्द्रा॒यार्क॑वते भू॒त ए॒वान्नाद्ये॒ प्रति॑तिष्ठति
भव॑त्ये॒वेन्द्रा॑य (37)

अ॒ꣳहोमु॑चै पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपाल॒न्निर्व॑पेद्यः पा॒प्मना॑
गृही॑तः स्यात्पा॒प्मा वा अ॒ꣳह इन्द्र॑मे॒वाꣳहोमु॑चः॒ꣳ
स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑धावति स ए॒वैनं॑ पा॒प्मनो॒ऽꣳह॑सो
मुञ्च॑तीन्द्रा॒य वैमृ॑धाय पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपाल॒न्निर्व॑पेद्यं

मृधोऽभि प्रवेपेरन्नाष्ट्राणि वाऽभिसंमियुरिन्द्रमेव वैमृधः
स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मान्मृधः (38)

अपहन्तीन्द्राय त्रात्रे पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्वद्धो
वा परियत्तो वेन्द्रमेव त्रातारः स्वेन भागधेयेनोपधावति स
एवैनत्रायत इन्द्रायार्कश्वमेधवते पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्वद्धो
महायज्ञो नोपनमैदेते वै महायज्ञस्यान्त्ये तनू यदर्काश्वमेधाविन्द्र
स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मा अन्ततो
महायज्ञश्चावयत्युपैनं महायज्ञो नमति॥ (39)

इन्द्रियावन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति सोऽर्कवन्तः स्वेन भागधेयेनैवेन्द्रायास्मान्मृधोऽस्मै
सप्त च। 7। ॥

[७]

इन्द्रायान्वृजवे पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्वामकाम
इन्द्रमेवान्वृजुः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै
सजाताननुकान्करोति ग्राम्येव भवतीन्द्राण्यै चरुं निर्वपेद्वस्य
सेनाऽसंशितेव स्यादिन्द्राणी वै सेनायै देवतेन्द्राणीमेव
स्वेन भागधेयेनोपधावति सैवास्य सेना संश्रयति
बल्वजानपि (40)

इद्धो सन्नह्येद्वौर्यत्राधिष्कन्ता न्यमैहत्ततो बल्वजा

उदतिष्ठन्गवांमेवैनं न्यायमपिनीय गा वैदयतीन्द्राय मन्युमते
 मनस्वते पुरोडाशमेकादशकपालनिर्वपेत्सङ्ग्रामे सं यत्त
 इन्द्रियेण वै मन्युना मनसा सङ्ग्रामञ्जयतीन्द्रमेव मन्युमन्तं
 मनस्वन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निन्द्रियं
 मन्युं मनो दधाति जयति तम् (41)

सङ्ग्राममेतामेव निर्वपेद्यो हतमनाः स्वयंपाप इव
 स्यादेतानि हि वा एतस्मादपक्रान्तान्यथैष हतमनाः स्वयंपाप
 इन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति स
 एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति न हतमनाः स्वयंपापो
 भवतीन्द्राय दात्रे पुरोडाशमेकादशकपालनिर्वपेद्यः कामयेत्
 दानंकामा मे प्रजाः स्युः (42)

इतीन्द्रमेव दातारः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै
 दानंकामाः प्रजाः करोति दानंकामा अस्मै प्रजा भवन्तीन्द्राय
 प्रदात्रे पुरोडाशमेकादशकपालनिर्वपेद्यस्मै प्रत्तमिव सन्न
 प्रदीयेतेन्द्रमेव प्रदातारः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै
 प्रदापयतीन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालनिर्वपेदपरुद्धो
 वा (43)

अ॒प॒रु॒द्धमा॑नो वेन्द्र॑मे॒व सु॒त्रामा॑णः॒ स्व॑नं भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धावति॒
 स ए॒वैन॑न्त्रायतेऽन॒परु॒द्धो भ॑वतीन्द्रो वै स॒दृङ्
 दे॒वता॑भिरासी॒त्स न व्या॑वृ॒तम॑गच्छ॒त्स प्र॒जाप॑तिमुपा॒धाव॑त्तस्मा॑
 ए॒तमै॒न्द्रमे॑कादशकपाल॒न्नि॒र॒व॒प॒त्तेनै॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒य म॑दधाच्छ॒क्करी॑
 याज्या॑नुवा॒क्ये अ॒करो॑द्वज्रो वै श॒क्करी॑ स ए॒नं वज्रो॑ भू॒त्या
 ऐ॒न्ध (44)

सोऽभ॒व॒त्सोऽबि॑भेद्भू॒तः प्र॒ मा ध॑क्ष्यतीति॒ स प्र॒जाप॑तिं
 पु॒न॒रुपा॑धाव॒त्स प्र॒जाप॑तिः श॒क्कर्या॑ अधि॒ रे॒वती॑न्नि॒र॒मिमी॑त
 शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय॒ योऽल॑ङ् श्रि॒यै स॒न्ध॒स॒दृङ्ख॑स॒मानैः
 स्या॑त्तस्मा॑ ए॒तमै॒न्द्रमे॑कादशकपाल॒न्नि॒र्व॒पेदि॑न्द्रमे॒व स्व॑नं
 भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यन्द॑धाति॒ रे॒वती॑
 पु॒रोनु॑वा॒क्या भ॑वति॒ शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय॒ श॒क्करी॑ या॒ज्या वज्रो॑
 वै श॒क्करी॑ स ए॒नं वज्रो॑ भू॒त्या इ॒न्धे भ॑वत्ये॒व॥ (45)

अपि तङ् स्युर्वैन्ध भवति चतुर्दश च॥७॥ [८]

आ॒ग्ना॒वैष्ण॑वमे॒काद॑कपाल॒न्नि॒र्व॒पेद॑भि॒चर॑न्त्स॒र॒स्व॒त्याज्य॑भागा
 स्या॒द्वार॑ह॒स्प॒त्यश्च॑रु॒र्यदा॑ग्नावैष्ण॒व ए॒काद॑शकपालो
 भ॑वत्य॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॒ विष्णु॑र्य॒ज्ञो दे॒वता॑भिश्चै॒वैनं॑ य॒ज्ञेनं॑

चा॒भिच॑रति॒ सर॑स्व॒त्याज्य॑भागा भवति॒ वाग्वै सर॑स्वती
वा॒चैवैन॑म॒भिच॑रति॒ बार्ह॑स्प॒त्यश्च॑रु॒र्भव॑ति॒ ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॑
बृ॒हस्प॑ति॒र्ब्रह्म॑णै॒वैन॑म॒भिच॑रति (46)

प्रति॒ वै पु॒रस्ता॑द॒भिच॑रन्तम॒भिच॑रन्ति॒ द्वेद्वे॑ पु॒रोनु॑वा॒क्ये
कुर्या॑दति॒प्रयु॑क्त्या ए॒तयै॑व य॒जेता॑भिच॒र्यमा॑णो दे॒वता॑भिरे॒व
दे॒वताः॑ प्रति॒चर॑ति॒ यज्ञे॑न॒ यज्ञं॑ वा॒चा वाचं॑ ब्रह्म॑णा
ब्रह्म॒ स दे॒वता॑श्चै॒व यज्ञ॑श्च॒ मद्ध्य॑तो व्य॒व॑स॒र्पति॑
तस्य॒ न कु॑तश्च॒नोपा॑व्या॒धो भ॑वति॒ नैन॑म॒भिच॑रन्स्तृणु॑त
आ॒ग्नावै॑ष्ण॒वमे॑का॒दश॑क॒पाल॒न्निर्व॑पे॒द्यं य॒ज्ञो न॑ (47)

उ॒प॒नमे॑द॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॒ विष्णु॑र्य॒ज्ञोऽग्नि॑श्चै॒व विष्णुं॑ च
स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ तावे॒वास्मै॑ य॒ज्ञं प्र॑यच्छ॒त उपै॑न॒
य॒ज्ञो न॑म॒त्याग्नावै॑ष्ण॒वङ्कृ॑ते च॒रुं निर्व॑पे॒च्चक्षु॑ष्कामो॒ऽग्नेर्वै॑ चक्षु॑षा
मनु॑ष्या॒ वि प॑श्यन्ति॒ यज्ञ॑स्य॒ देवा॒ अ॒ग्निश्चै॒व विष्णुं॑ च॒ स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ तावे॒व (48)

अ॒स्मिश्च॑क्षु॒र्धत्त॑श्चक्षु॒ष्माने॒व भ॑वति॒ धे॒न्वै वा ए॒तद्रे॒तो
यदा॑ज्य॒मन॑डुह॒स्तण्डु॑ला मि॒थुना॑दे॒वास्मै॑ चक्षुः॒ प्रज॑नयति
घृ॒ते भ॑वति॒ तेजो॒ वै घृ॒तन्ते॒जश्चक्षु॑स्तेज॑सै॒वास्मै॑

तेजश्चक्षुरवरुन्ध इन्द्रियं वै वीर्यं वृद्धे भ्रातृव्यो यजमानो-
ऽयंजमानस्याद्धुरकल्पां प्रति निर्वपेद्भ्रातृव्ये यजमाने
नास्यैन्द्रियम् (49)

वीर्यं वृद्धे पुरा वाचः प्रवदितो निर्वपेद्वावत्येव
वाक्तामप्रौदितां भ्रातृव्यस्य वृद्धे तामस्य वाचं प्रवदन्तीमन्या
वाचोऽनु प्रवदन्ति ता इन्द्रियं वीर्यं यजमाने दधत्याग्नावैष्णवमष्ट
सवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्वार्हस्पत्यश्चरुर्यदष्टाक्षरा
भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रं प्रातः सवनं प्रातः सवनमेव
तेनाप्रोति (50)

आग्नावैष्णवमेकादशकपालुन्निर्वपेन्माध्यन्दिनस्य
सवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्वार्हस्पत्यश्चरुर्यदेकादश
भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुप्त्रैष्टुभं माध्यन्दिनं सवनं
माध्यन्दिनमेव सवनन्तेनाप्रोत्याग्नावैष्णवन्द्वादशकपालुन्निर्वपेत्तृतीय
सरस्वत्याज्यभागा स्याद्वार्हस्पत्यश्चरुर्यद्वादशकपालो
भवन्ति द्वादशाक्षरा जगती जागतन्तृतीयसवनन्तृतीयसवनमेव
तेनाप्रोति देवताभिरेव देवताः (51)

प्रतिचरन्ति यज्ञेन यज्ञं वाचा वाचं ब्रह्मणा ब्रह्म

क॒पालैरे॒व छ॒न्दाऽस्या॒प्रोति॑ पुरो॒डाशैः॑ स॒र्व॒नानि॑
 मै॒त्रावरु॑णमेकं क॒पाल॒न्निर्व॑पेद्वशा॒यै क॒ले यै॒वासौ॑ भ्रातृ॒व्यस्य॑
 व॒शाऽनू॑ब॒न्ध्या सो ए॒वैषै॒तस्यै॑कं क॒पालो॑ भवति॒ नहि॑ क॒पालैः॑
 प॒शुम॑र्हत्या॒प्तुम्॥ (52)

ब्रह्मणैवेनमभिचरति यज्ञो न तावेवास्यैन्द्रियमाप्नोति देवताः सप्तत्रिंशच्च। 9॥ — [९]

अ॒सावा॑दि॒त्यो न व्य॑रोचत॒ तस्मै॑ दे॒वाः प्राय॑श्चित्ति॒मैच्छ॑न्त॒स्मा
 ए॒त९ सो॑मा॒रौद्रं॑ च॒रुं नि॒र॒व॒प॒न्ते॒नै॒वास्मि॒न्नुच॑म॒दधु॑र्यो
 ब्र॒ह्मव॑र्च॒सका॑मः स्यात्त॒स्मा ए॒त९ सो॑मा॒रौद्रं॑ च॒रुं
 नि॒र्व॒पे॒त्सोम॑श्चै॒व रु॒द्रं च॒ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॑नोप॒धाव॑ति
 ता॒वे॒वास्मि॑न्ब्रह्मव॑र्च॒सन्ध॑त्तो ब्रह्मव॑र्च॒स्यै॒व भ॑वति ति॒ष्यापू॑र्णमा॒से
 नि॒र्व॒पे॒द्भु॒द्रः (53)

वै ति॒ष्यः सोमः॑ पू॒र्णमा॑सः सा॒क्षादे॒व ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम॑व॒रुन्धे॑
 परि॑श्रिते याजयति ब्रह्मव॑र्च॒सस्य॑ परि॑गृहीत्यै श्वे॒तायै॑
 श्वे॒तव॑त्सायै दु॒ग्धं म॑थि॒तमा॒ज्यं भ॑व॒त्याज्यं॑ प्रोक्ष॑ण॒माज्ये॑न
 मा॒र्जय॑न्ते याव॑दे॒व ब्र॒ह्मव॑र्च॒सन्त॑त्सर्व॑ङ्करोत्यति॒ ब्रह्मव॑र्च॒सङ्क्रिय॑त॒
 इत्या॑हु॒रीश्व॒रो दु॒श्चर्मा॑ भवि॑तो॒रिति॑ मा॒न॒वी ऋ॒चौ धा॒र्ये
 कुर्या॑द्यद्वै किं च॒ मन॑ुरव॑दत्तद्वैष॒जम् (54)

भेष॒जमे॒वास्मै॑ करोति॒ यदि॑ बिभी॒याद्दुश्च॑र्मा भविष्यामीति॑
 सोमा॒पौष्णं॑ च॒रुं निर्व॑पेत्सौ॒म्यो वै दे॒वता॑या॒ पुरु॑षः पौष्णाः
 प॒शवः॑ स्वयै॒वास्मै॑ दे॒वता॑या प॒शुभि॒स्त्वच॑ङ्करोति॒ न दुश्च॑र्मा
 भवति॑ सोमार्॒ौद्रं च॒रुं निर्व॑पेत्प्र॒जाका॑मः सोमो॒ वै रे॑तो॒धा
 अ॒ग्निः प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑यिता सोमं ए॒वास्मै॑ रेतो॒ दधा॑त्य॒ग्निः
 प्र॒जां प्र॒ज॑नयति वि॒न्दते॑ (55)

प्र॒जाः सोमार्॒ौद्रं च॒रुं निर्व॑पेदभि॒चर॑न्त्सौ॒म्यो वै दे॒वता॑या॒
 पुरु॑ष ए॒ष रु॒द्रो यद॒ग्निः स्वा॑या ए॒वैनं॑ दे॒वता॑यै नि॒ष्क्रीय॑
 रु॒द्राया॑पि दधाति॒ ताज॑गार्ति॒माच्छ॑ति सोमार्॒ौद्रं च॒रुं
 निर्व॑पेज्ज्यो॒गाम॑यावी सोमं॒ वा ए॒तस्य॑ रसो॒ गच्छ॑त्य॒ग्निः
 शरी॑रं॒ यस्य॑ ज्यो॒गाम॑यति॒ सोमा॑दे॒वास्य॑ रस॒न्निष्क्री॑णात्य॒ग्नेः
 शरी॑रमु॒त यदि॑ (56)

इ॒तासु॑र्भवति॒ जीव॑त्ये॒व सोमा॑रु॒द्रयो॒र्वा ए॒तद्भ्र॑सि॒तः होता॑
 नि॒ष्खि॑दति॒ स ई॒श्वर॑ आ॒र्तिमा॑र्तो॒रनु॑द्धान् हो॒त्रा दे॒यो वह्नि॑र्वा
 अ॒नु॒द्धान् वह्नि॑र॒होता॑ वह्नि॑नै॒व वह्नि॑मा॒त्मानं॑ स्पृ॒णोति॑
 सोमार्॒ौद्रं च॒रुं निर्व॑पेद्यः का॒मये॑त् स्वे॒ऽस्मा आ॒यत॑ने॒ भ्रातृ॑व्यं

जनयेयमिति वेदिं परिगृह्याद्धमुद्धन्याद्धन्नाद्धं बर्हिषः
 स्तृणीयाद्धं नार्द्धमिद्धस्याभ्याद्ध्याद्धं न स्व एवास्मा
 आयतने भ्रातृव्यं जनयति॥ (57)

रुद्रो भेषजं विन्दते यदि स्तृणीयाद्धन्द्वादश च॥१०॥ [१०]

ऐन्द्रमेकादशकपालन्निर्वपेन्मारुतः सप्तकपालङ्गामकाम
 इन्द्रश्चैव मरुतश्च स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै
 सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवत्याहवनीयं ऐन्द्रमधिश्रयति
 गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै सप्तकपालो
 मारुतो भवति सप्तगणा वै मरुतो गणश एवास्मै
 सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान् आसादयति विशमेव (58)

अस्मा अनुवर्त्मानङ्करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत
 क्षत्राय च विशे च समदन्दद्धामित्यैन्द्रस्यावद्यन्ब्रूयादिन्द्रायानु
 ब्रूहीत्याश्राव्यं ब्रूयान्मरुतो यजेति मारुतस्यावद्यन्ब्रूयान्मरुद्धो-
 ऽनुब्रूहीत्याश्राव्यं ब्रूयादिन्द्रं यजेति स्व एवैभ्यो भागधेये
 समदन्दधाति वितृः हाणास्तिष्ठन्त्येतामेव (59)

निर्वपेद्यः कामयेत कल्पेर्निति यथादेवतमवदाय
 यथादेवतं यजेद्भागधेयेनैवैवान् यथायथङ्कल्पयति कल्पन्त

ए॒वैन्द्रमेका॑दशकपाल॒त्रिर्वपे॑द्वैश्वदे॒वन्द्वाद॑शकपाल॒ङ्ग्राम॑काम्
इन्द्र॑श्चै॒व विश्वा॑श्च दे॒वान्स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑ धावति॒ त
ए॒वास्मै॑ सजा॒तान्प्रय॑च्छन्ति॒ ग्राम्ये॑व भ॒वत्यै॒न्द्रस्या॑व॒दाय॑
वैश्वदे॒वस्या॑व॒द्येद॒थैन्द्र॑स्य (60)

उ॒परि॑ष्ठादिन्द्रि॒येणै॒वास्मा॑ उ॒भय॑तः सजा॒तान्परि॑गृह्णात्युपाधा॒य
वा॒सो दक्षि॑णा सजा॒ताना॒मुप॑हित्यै॒ पृश्नि॑यै दु॒ग्धे प्रैय॑ङ्ग॒वं च॒रुं
निर्व॑पेन्म॒रुद्भ्यो॒ ग्राम॑कामः॒ पृश्नि॑यै॒ वै पय॑सो म॒रुतो॑ जा॒ताः
पृश्नि॑यै प्रि॒यङ्ग॑वो मा॒रुताः॒ खलु॒ वै दे॒वत॑या सजा॒ता म॒रुत॑
ए॒व स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑धावति॒ त ए॒वास्मै॑ सजा॒तान्प्रय॑च्छन्ति॒
ग्राम्ये॑व भ॒वति प्रि॒यव॑ती याज्यानुवा॒क्ये (61)

भ॒वतः॒ प्रि॒यमे॒वैन॑ २ समा॒नाना॑ङ्करोति॒ द्वि॒पदा॑ पुरो॒नुवा॒क्या
भव॑ति॒ द्वि॒पद॑ ए॒वावरु॑न्धे चतु॑ष्पदा या॒ज्या चतु॑ष्पद ए॒व
प॒शून॑वरुन्धे दे॒वासुराः॒ सं य॑त्ता आ॒सन्ते दे॒वा मि॒थो
विप्रि॑या आ॒सन्ते ३ ऽन्यो॑न्यस्मै॒ ज्यैष्ठा॒याति॑ष्ठमा॒नाश्चतु॑र्धा
व्य॑क्रामन्प्रि॒र्वसु॑भिः सोमो॑ रु॒द्रैरिन्द्रो॑ म॒रुद्भिर्व॑रुण आदि॒त्यैः
स इन्द्रः॑ प्र॒जाप॑तिमुपा॒धाव॑त्तम् (62)

ए॒तया॑ सं॒ज्ञान्या॑ ऽयाजयद॒ग्नये॒ वसु॑मते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒त्रि

रुद्रव॑ते च॒रुमिन्द्रा॑य म॒रुत्व॑ते पुरो॒डाश॑मेकादशकपालं
 वरु॑णायाऽऽदित्यव॑ते च॒रुन्ततो॑ वा इन्द्रं दे॒वा ज्यैष्ठा॑याभि
 सम॑जानत॒ यः सम॑नैर्मि॒थो विप्रि॑यः स्यात्तमे॒तया॑ सं॒ज्ञान्या॑
 याजयेद॒ग्नये॑ वसु॑मते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं त्रि॒र्वपे॑त्सोमा॑य
 रुद्रव॑ते च॒रुमिन्द्रा॑य म॒रुत्व॑ते पुरो॒डाश॑मेकादशकपालं
 वरु॑णायाऽऽदित्यव॑ते च॒रुमिन्द्र॑मे॒वैनं॑ भू॒तज्यैष्ठा॑य स॒माना॑
 अ॒भिस॑ज्जानते॒ वसि॑ष्ठः स॒मानाना॑ भवति॥ (63)

विशंमेव तिष्ठन्त्येतामेवाथैन्द्रस्यं याज्यानुवाक्ये तं वरुणाय चतुर्दश च। 11।।—[११]

हिर॑ण्यग॒र्भ आपो॑ ह॒ यत्प्रजा॑पते। स वे॑द पु॒त्रः पि॒तर॑ꣳ स
 मा॒तर॑ꣳ स स॒नुर्भुव॑त्स भुव॑त्पुन॑र्मघः। स द्यामौ॑र्णाद॒न्तरि॑क्षꣳ
 स सुवः॑ स विश्वा॑ भुवो॑ अभव॑त्स आऽभ॑वत्। उदु॑त्यश्चि॒त्रम्।
 सप्र॑ल॒वन्नवी॑यसाऽग्ने॑ द्यु॒म्नेन॑ सं॒ यता॑। बृ॒हत्त॑तन्थ भा॒नुना॑।
 निका॑व्या वे॒धसः॑ शश्व॑तस्कर॒हस्ते॑ दधा॑नः (64)

नर्या॑ पुरू॒णि। अ॒ग्निर्भुव॑द्रयि॒पती॑ रयी॒णाꣳ स॒त्रा च॑क्रा॒णो
 अ॒मृता॑नि॒ विश्वा॑। हिर॑ण्यपाणिमू॒तये॑ सवि॒तार॑मुप॑ ह्वये। स
 चेत्ता॑ दे॒वता॑ प॒दम्। वा॒मम॑द्य स॒वित॑र्वा॒ममु॒ श्वो दि॒वेदि॑वे
 वा॒मम॑स्मभ्यꣳ सा॒वीः। वा॒मस्य॑ हि क्षय॑स्य दे॒व भूरे॑र॒या धि॒या

वा॒म॒भाजः॑ स्याम। बडि॒त्था पर्व॑तानाङ्घ्रि॒द्रं बि॑भर्षि पृथि॒वि।
प्र या भू॒मि प्रव॑त्वति म॒हा जि॒नोषि॑ (65)

म॒हिनि॒। स्तोमा॑सस्त्वा विचारिणि॒ प्रति॑ष्टोभन्त्य॒क्तुभिः॑। प्र
या वाज॒न्न हे॑ष॒न्तं पे॒रुम॑स्य॒स्यर्जु॑नि। ऋ॒दूद॑रेण॒ सख्या॑ सचेय॒
यो मा॒ न रि॒ष्ये॑द्धर्य॒श्च पी॑तः। अ॒यं यः सोमो॑ न्यधा॒य्यस्मे॑
तस्मा॒ इन्द्र॑ प्र॒तिर॑मे॒म्यच्छ॑। आपा॑न्तमन्युस्तृ॒पल॑प्रभर्मा॒ धुनिः॑
शिमी॑वा॒ञ्छरु॑मा॒ ऋजी॑षी। सोमो॒ विश्वा॑न्यत॒सा वना॑नि॒
नार्वा॑गिन्द्र॑ प्रति॒माना॑नि दे॒भुः। प्र (66)

सु॒वानः॑ सोमं॑ ऋत॒युश्चि॑केतेन्द्रा॒य ब्र॑ह्म ज॒मद॑ग्निर॒र्चन्।
वृषा॑ य॒न्तासि॑ श॒वस॑स्तुरस्या॒न्तर्य॑च्छ गृण॒ते ध॒र्त्रं द॑ह।
स॒बाध॑स्ते॒ मद॑श्च शुष्म॒यं च॒ ब्रह्म॑ नरो॑ ब्रह्म॒कृतः॑ सपर्य॒न्।
अ॒र्को वा॒ यत्तु॑रते॒ सोम॑चक्षा॒स्तत्रे॑दिन्द्रो॒ दध॑ते पृ॒थ्सु॑ तुर्या॒म्।
वष॑ट्ते विष्णवा॒स आ कृ॑णोमि॒ तन्मे॑ जुषस्व शिपिविष्ट
ह॒व्यम्। (67)

वर्ध॑न्तु त्वा सुष्टु॒तयो॒ गिरो॑ मे यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॒ सदा॑
नः। प्र त॒त्ते अ॒द्य शि॑पिविष्ट॒ नामा॑र्यः श॑सामि व॒युना॑नि
वि॒द्वान्। तं त्वा॑ गृणामि त॒वस॑म॒तवी॒या॒न्क्षय॑न्तम॒स्य रज॑सः

परा॒के। कि॒मित्तै॑ वि॒ष्णो परि॒चक्ष्यं॑ भू॒त्रय॑द्व॒वक्षे॑ शि॒पिवि॒ष्टो
अ॒स्मि। मा॒ वर्पो॑ अ॒स्मद॑प॒गूह॑ ए॒तद्य॑द॒न्यरूपः॑ स॒मि॒थे ब॒भूथ॑।
(68)

अ॒ग्ने दा॑ दा॒शुषे॑ र॒यिं वी॒रव॑न्तं॒ परी॑णसम्। शि॒शी॒हि नः॑
सू॒नुम॑तः। दा नो॑ अ॒ग्ने श॒तिनो॑ दाः स॒ह॒स्त्रिणो॑ द॒रो न वाज॑ः
श्रु॒त्या अ॒पावृ॑धि। प्रा॒ची द्या॒वापृ॑थि॒वी ब्र॒ह्म॑णा कृ॒धि सु॒वर्णं
शु॒क्रमु॒षसो॑ वि॒दिद्यु॑तुः। अ॒ग्निर्दा॑ द्रवि॑णं वी॒रपे॑शा अ॒ग्निर्ऋ॑षि॒
यः स॒ह॒स्रा स॒नोति॑। अ॒ग्निर्दिवि॑ ह॒व्यमा॑त॒ताना॒ग्नेर्धा॑मानि॒
वि॒भृता॑ पु॒रुत्रा॑। मा (69)

नो म॒र्द्धी॒रा तू भ॑र। घृ॒तं न पू॑तं त॒नूर॑रे॒पाः शुचि॑ हि॒र॒ण्यम्।
तत्ते॑ रु॒क्मो न रो॑चत स्व॒धावः॑। उ॒भे सु॑श्च॒न्द्र सर्पि॑षो॒ दर्वी॑
श्री॒णीष॑ आ॒सनि॑। उ॒तो न॒ उत्पु॑पू॒र्या उ॒क्थे॑षु॒ शव॑सस्प॒त इष॑ः
स्तो॒तृभ्य॑ आ भ॑र। वा॒यो श॒त॑ ह॒रीणां॑ यु॒वस्व॑ पो॒ष्या॑णाम्।
उ॒त वा॑ ते स॒ह॒स्त्रिणो॑ रथ॒ आ या॑तु पाज॑सा। प्र याभिः॑ (70)

यासि॑ दा॒श्वाः स॒मच्छा॑ नि॒युद्धि॑र्वा॒यवि॑ष्टये॒ दुरो॑णे। नि नो॑
र॒यिः सु॒भोज॑सं यु॒वेह॑ नि वी॒रव॑द्व॒व्यम॑श्चि॒यं च रा॑धेः। रे॒वती॑र्नः
स॒ध॒माद॑ इ॒न्द्रे स॑न्तु तु॒विवा॑जाः। क्षु॒मन्तो॑ याभि॒र्मदे॑म। रे॒वाः

इद्रेवतः स्तोता स्यात्त्वावतो मघोनः। प्रेदु हरिवः श्रुतस्य॥
(71)

जिनोषि देभुः प्र हव्यं बभूथ मा याभिश्चत्वारिंशच्च॥ (12) [१२]

प्रजापतिस्ताः सृष्टा अग्नये पथिकृतेऽग्नये कामायाग्नयेऽन्नवते वैश्वानरमादित्यं चरुमेन्द्रं चरुमिन्द्रायान्वृजव आप्रावैष्णवमसौ
सोमार्गैर्द्रमेन्द्रमेकादशकपालं हिरण्यगर्भो द्वादश॥ (12) प्रजापतिरग्नये कामायाभि सम्भवतो यो विद्विषाणयोरिन्द्रो
सन्नह्येदग्नावैष्णवमुपरिष्टाद्यासिं दाश्वांसमेकंसप्ततिः॥ (71) प्रजापतिः प्रेदु हरिवः श्रुतस्य॥

आदित्येभ्यो देवा वै मृत्योर्देवा वै सन्नमर्यम्णे प्रजापतेऽस्यंस्त्रिंशत्प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यन्देवासुरास्तात्रजानो द्रुवोऽसि
यन्नरमग्निं वै प्रजापतिर्वरुणाय या वामिन्द्रावरुणा सप्रन्नवच्चतुर्दश॥ 14॥ आदित्येभ्यस्त्वष्टरस्मै दानकामा एवावरुन्धेऽग्निं वै
सप्रन्नवथ्यदंश्चाशत्॥ 56॥ आदित्येभ्यः सुवरूपो जिगाय॥